

Nükhet Okutan

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

NAADAM FESTİVALİ GÜREŞ KARŞILAŞMALARININ MASKÜLEN KİMLİĞİ

MASCULINE IDENTITY IN WRESTLING COMPETITIONS OF THE NAADAM FESTIVAL

ABSTRACT

Mongolian realm which had reached from Southeast Asia to Middle Europe was protected even after the death of Genghis Khan. To protect such power could be possible solely by the traditional and severe training systems of combatant and nomadic steppe nations like Mongolians. This traditional training systems of combatant nations embrace many masculine activities like wrestling, archery and equestrian sports arose from steppe life and greatly span rivalry. These steppe activities that became national sports in the course of time constitute 'Naadam' festival that is adjunct to create a national consciousness among Mongolians by wrapping into the spunk of competition and show. In order to clarify the existence of wrestling as a masculine sport in Mongolia among the other steppe sports, it is possible to start with the appellations and epithets in the early Mongolian tribal communities. Besides, women can not participate in the traditional wrestling competitions, and this situation proves that Mongolian wrestling is definitely a masculine sport. Animals like lion or eagle which is the determining factor of the pose and posture of a Mongolian wrestler, and at the same time, whose names are given to the triumphant wrestlers as titles, belong to the masculine perception with their predatory and aggressive qualities, and this situation gives weight to the masculine side of Mongolian wrestling. Furthermore, the costumes of Mongolian wrestlers, attitudes demonstrated before the match, and the triumphal rituals of the winner sportsman have been evaluated in context of the roles of masculine perception.

Keywords

Training, masculinity, sport, Naadam, wrestling

ÖZET

En parlak döneminde Güneydoğu Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanmış olan Moğol hakimiyeti, Cengiz Han'ın ölümünden sonra da korunabilmiştir. Böyle bir gücün muhafaza edilebilmesi ise ancak Moğollar gibi savaşçı ve göçebe bozkır kavimlerinin disiplinli ve geleneksel talim düzenleriyle mümkün olmuştur. Başta güreş, okçuluk ve atçılık sporları olmak üzere bozkır yaşantısından doğmuş olan ve fazlasıyla rekabet içeren pek çok maskülen aktivite, savaşçı ulusların bu geleneksel talim sistemlerinin kapsamına girmektedir. Zamanla ulusal sporlar haline gelen bu step aktiviteleri, yarışma ve gösteri ruhuna bürünerek Moğollar arasında millî bir bilinç oluşturmaya yardımcı 'Naadam' festivalini ortaya çıkarmıştır. Bozkır sporları arasındaki güreşin Moğolistan'da eril bir spor olarak varlığını açıklayabilmek için erken dönemlere ait Moğol kabile cemiyetlerindeki unvan ve lakaplardan yola çıkılabilir. Ayrıca geleneksel Moğol güreş karşılaşmalarına kadınların oyuncu olarak katılamayışı da bu sporun eril bir spor olduğunu kanıtlayan ifadelerdendir. Bir Moğol güreşçisinin duruşunda ve pozlarında belirleyici unsur olan ve aynı zamanda adları galip güreşçilere unvan olarak verilen aslan, kartal gibi hayvanların yırtıcılık ve saldırganlık özellikleriyle maskülen anlayışa ait olmaları da şüphesiz Moğol güreşinin eril yönünü güçlendirmektedir. Ayrıca Moğol güreşçilerinin giysileri, maç öncesinde sergilenen davranışlar ve galip sporcunun zafer ritüelleri de maskülen algı içerisindeki roller bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Talim, maskülenlik, spor, Naadam, güreş

1. Giriş

Moğollar ve Moğol toprakları yüz yıllardır tarihçileri, arkeologları, sosyologları, gezginleri ve daha pek çoklarını alakadar etmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu miras şüphesiz ki, Güneydoğu Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan Cengiz Han ve oğullarının hakimiyetleri ile taçlanmıştır. Rus oryantalist ve Mongolist Boris Yakovleviç Vladimirtsov, Cengiz Han'ın imparatorluğundan hareketle geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Moğol tesirinin altını çizmiştir. 'Moğollar geniş tarihî sahaya çoktan girmiş, asırlarca uzanan fırtınalı tarihî hayat yaşamış bir kavimdir. XIII-üncü asırda, Çingiz Han zamanında meydana gelen cihanşümul Moğol İmparatorluğu bütün Asya ve kısmen Avrupa ülkelerine tesir icra etti: Moğol fütuhata neticesinde bir çok devletler meydana geldi ve bu devletlerde Moğol unsuru epeyce bir müddet hakim unsur olarak devam etti.' (Vladimirtsov 1995: 15). Böyle bir gücün yüz yıllar boyunca korunabilmesi ise ancak Moğollar gibi savaşçı kavimlerin disiplinli ve geleneksel talim düzenleriyle sağlanabilirdi.

2. Geleneksel Bozkır Askerî Talimlerine Genel Bakış

Fotoğraf 1

Başta güreş, okçuluk ve atçılık sporları olmak üzere step hayatına özgü rekabet içeren pek çok fiziksel aktivite, savaşçı kavimlerin bu disiplinli ve geleneksel talim sistemlerinin kapsamına girmektedir ve erlerden başlayıp yüksek rütbeli komutanlara kadar ordunun tüm kademelerini ilgilendirmektedir. *Traditional Festivals: A Multicultural Encyclopedia*'da Cengiz Han'ın bu konuda hiyerarşi tanımayan sıkı disiplinine yer verilmiştir: 'Moğol ordusunda generaller ve erlerin aynı şekilde geçmek zorunda oldukları talim programına güreşi koyan kişi Cengiz Han idi.' (Roy 2005: 299). 1240 yılında

Moğolistan'da yazılan 'Yuan-çao-bi-şi' -*Monggol-un ni'uca tobciyan* (Moğolların Gizli Tarihi), Cengiz Han'a dair epik motiflerle dolu bir malumat kaynağıdır ve bu eserin Türk ve Moğol tarihine ve ananelerine ait malumatın neşri ve izahı için yardım edeceğine şüphe yoktur (İnan 1998: 511). *Moğolların Kırmızı Kitabı*'nda anlatılan, güreş ve okçuluk ve binicilik gibi aktivitelerin bozkır hayatı için nasıl bir yere sahip olduğunu ve üslubunu tasvir eden pek çok hikaye bu bakımdan incelenebilir. Börte Hatun Cengiz Han tarafından kendisini kaçırarlardan kurtarıldığında hamile olduğu için doğduğunda ve tüm hayatı boyunca babasının kim olduğuna dair her zaman şüphe duyulan Cüçi ve Cengiz Han'ın diğer bir oğlu olan Çağadai (Çağatay) arasında geçen bir tartışma esnasında, Cüçi tarafından, birbirlerinden üstün olmalarının ancak okçuluk ve güreş gibi askerî ve dolayısıyla maskülen yetenekleri doğrultusunda söz konusu olabileceği vurgulanmaktadır. 'Kağan babam beni dışlamazken sen neden ayırıyorsun? Sen benden hangi erdemle üstünsün ki? Senin yalnızca hırçınlığın daha üstün değil mi? Ok atışıp sana yenilirim hakkımı kesip atayım! Güreşip sana yenilirim düştüğüm yerden kalkmayayım!' (Moğolların Gizli Tarihçesi 2011: 222). Bugün modernize edilmek suretiyle hala yaşatılan güreş, at yarışı ve okçuluk gibi Moğol sporları, yüz yıllardır Moğol kabileleri tarafından kullanılan askeri eğitimin bir uzantısıdır (Kohn 2008: 35).

3. Patriarkal (Ataerkil) Moğol Yaşantısında Eril Bir Spor Olarak Güreş

Güreş sadece Moğolistan'da değil, tüm dünyada maskülen bir spor olarak görülmektedir. *The Oxford English Dictionary* güreşmek fiilini tanımlarken verdiği örnek cümle ile bu algıyı da açıklamıştır: 'Bir erkek çocuk olarak, boks ve güreşle uğraştı.' (*The Oxford English Dictionary 7th Edition* 2006: 1074).

Fotoğraf 2

Güreşin Moğolistan'da eril bir spor olarak varlığını açıklayabilmek için ise öncelikle Moğol kabile cemiyetlerindeki unvan ve lakaplardan yola çıkılmalıdır. "Aristokrat ailelerin başbuğuna umumiyetle *noyon* 'efendi' denir fakat ekseriya bunlar kendilerinin kim olduklarını gösteren lakaplar taşırlar. Ekseriya bunlara *ba'atur* 'bahadır', *sercen* 'hakim', *mergen* 'nişancı', *bilge* 'hakim', *bökö* 'pehlivan' denir." (Vladimirtsov 1995: 114-5). Görüldüğü gibi pehlivan veya güreşçi olmak ailenin başbuğu için gurur duyulan bir lakaptır çünkü *bökö* olarak adlandırılmak bir erkeğin maskülen gücünü, askerî yeteneklerini ve gerek aile içinde, gerekse kabile arasındaki otoritesini ve saygınlığını belirleyip, bunu sağlama almaktadır. Geleneksel Moğol güreş karşılaşmalarına kadınların oyuncu olarak katılmayışı da bu sporun eril bir spor olduğunu açıklamak için yeterlidir.

Mongolia (Cultures of The World) adlı çalışmasında Guek Cheng Pang, bir erkek çocuğu için arzulan geleceği güreş ve güreşçilik üzerinden vermiştir. "Moğol çocuklarına erken bir yaştan itibaren güreş öğretilir. En parlak olanlar ise özel kamplarda eğitilir. Tüm klasik hareketler ve fırlatmaları, bir güreşçinin düzgün duruşunu (ki bu, bir aslanın duruşu ile uçmakta olan bir kuşun açık kanatlarının bir kombinasyonu olmalıdır) ve galibiyetin kartal dansını öğrenirler." (Pang 2010: 110). Bir Moğol güreşçisinin duruşunda ve pozlarında belirleyici unsur olan aslan, kartal gibi hayvanların yırtıcılık ve saldırganlık özellikleriyle maskülen anlayışa ait olmaları da şüphesiz Moğol güreşinin eril yönünü güçlendirmektedir. Bozkır rekabetinin en eski dışavurumlarından biri olan güreşin esasları ve örnekleri *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nden alıntılanabilir:

"Cengiz Kağan bir gün Büri-böh ile Belgüdei'yi güreştireyim dedi. Büri-böh Cürhin'de iken Belgüdei'yi tek koluyla tutup, tek bacağı ile düşürüp hareketsizce bastırabiliyordu. Büri-böh ulusun şanlı güreşçisi idi. Bu kez Büri-böh ile Belgüdei'yi güreştirdiklerinde Büri-böh yenilmeyecek kişi olmasına rağmen düşüverdi. Belgüdei tam olmadı diye Büri-böh'ü omuzlarından bastırıp doğrulup gözüyle çevresinde Cengiz Kağan'ı ararken, Cengiz Kağan dudağını ısırıldı. Belgüdei kendine gelip Büri-böh'ü tutup havaya kaldırıp göğüs ve kalçasından çekerek belini kırdı. Beli kırılan Büri-böh: "Ben Belgüdei'ye yenilmem. Kağan'dan korkup cesaretim kırılarak canımı kaybettim ben," deyip öldü. Belini kıran Belgüdei sürükleyip götürerek attı." (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011: 77-8).

Güreş gibi fiziksel gücün ve rekabetin esas olduğu, yerel ve geleneksel oyunlardan bazıları küreselleşme ile birlikte uluslararası sporlara dönüşmektedir. Kimi *oyunlar* ise, bölgelerarası kesin kurallara bağlanma sürecinin sonrasında yerel farklılıklarından arınarak *ulusluk sporlar* haline gelmiştir (Boratav 1973: 297). Orta Asya'da güreş sporu yüz yıllardır İç Moğolistan'dan Dış Moğolistan'a, Tuva'dan Buryatlara kadar benzerlik gösterse de, Moğol güreşi siklet (kilo) sınıflandırmasına sahip olmayışıyla diğerlerinden farklıdır (Kohn 2008: 35). Bu bölgelerarası kurallara bağlanma sürecinin ardından ulusal sporlar haline gelen güreş, okçuluk ve at yarışı gibi geleneksel step aktiviteleri, zamanla yarışma ve gösteri ruhuna bürünerek Moğollar arasında millî bir bilinç oluşturmaya yardımcı "Naadam" festivaline kapı açmıştır.

4. Naadam ve Tarihsel Gelişimi

Moğolca *naadam*, oyun, eğlence, festival manasına gelmektedir (Damdinsuren 2001: 139). Moğolistan'da üç erkek sporu olarak bilinen at yarışı, güreş ve okçuluk (Pang 2010: 110) ise bugünkü Naadam festivalinin temellerini oluşturmaktadır. Cengiz Han 1206'da Moğol kabilelerini kendi liderliği altında topladıktan sonra, bu sporlar hanların iktidara gelişleri, galip orduların zaferle dönüşleri ve savaş zamanlarında generallere güç ve yetki verilmesi için yapılan tören ve kutlamalarda önem kazanmaya başladı (Roy 2005: 299). Ancak 1921'den itibaren Naadam, Moğolistan'ın bağımsızlık devrimini anmak için her yıl temmuz ayında düzenlenmektedir (Smith 2009: 54) ve festivalin açılış günü olan 11 Temmuz, devrimci lider Damdiny Sühbaatar tarafından 1922'de Moğolistan'ın ulusal bayramı ve tatili olarak ilan edilmiştir (Roy 2005: 300). Naadam Festivali bugün hala Moğol dilinde yukarıda bahsedilen bu üç oyuna istinaden 'erin (yiğidin) üç oyunu' manasına gelen 'eriin gurvan naadam' (эрийн гурван наадам) olarak adlandırılmaktadır (Damdinsuren 2001: 139). 'Üç er oyunu' ifadesi ise ilk olarak, Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han tarafından 1271'de Çin'de kurulan Yuan-Moğol Hükümdarlığı altında ortaya çıkmıştır (Roy 2005: 299). Naadam kelimesi ve Naadam festivali ile ilgili tanımlardan da anlaşılacağı gibi, maskülen spor karşılaşmalarının yapıldığı bu festival köklü bir eril anlayış temeli üstünde yükselmiştir.

5. Naadam Festivali Güreş Müsabakalarının Maskülen Özellikleri

Naadam güreşinin en önemli pederşahî niteliği, kadınların at yarışı ve okçuluk müsabakalarında yer alabildikleri halde, siklet sınıflandırması olmamasına rağmen bu tek müsabakaya oyuncu olarak katılamayışlarıdır. Tribünde oturup erkeklerine destek olacak şarkılar söylemeleri ve onları coşkulandıracak söylemlerde bulunmaları da, güreşin erkeklere mahsus bir spor olduğuna dair basılı ve sanal ortamdaki haberleri doğrular niteliktedir. Bir diğer maskülen özellik ise halk arasında anlatılan bir efsaneyle alakalıdır. İlk Moğol güreşçilerin giysileri bugünkü güreş kıyafetlerine göre çok daha kapalıydı ve hikayeye göre bu kamuflemandan faydalanarak gizlice erkeklerin arasına karışıp güreş karşılaşmalarında tüm rakipleri yenen bir kadının kimliği ortaya çıkınca güreşçilerin giysileri değiştirilerek zamanla günümüzdeki göğüs kısmı açık halini almıştır. Halk, modern Moğol güreş giysilerinin bir bakıma kadınların güreşe katılamaması için bu şekilde tasarlandığına inanmaktadır (Urangoo Yadamsuren, kişisel görüşme, Ocak 2013).

Fotoğraf 3

Galip güreşçilerin kazandıkları unvanlar da daha önce belirtildiği gibi eril anlayışın bir göstergesidir. Bu dereceleri temsil eden şahin, fil ve aslan gibi hayvanlar güçlülük, irilik, yırtıcılık ve saldırganlık gibi primitif dönemden gelen maskülen özellikleri bünyesinde bulunduran simgelerdir. Festivalde üç kişiyi yenen güreşçi *nachin* (начин) 'şahin' (Damdinsuren 2001: 145), yedi kişiyi yenen güreşçi *zaan* (заан) 'fil' (Hangin 1997: 221), şampiyon olan güreşçi ise Türkçede de aynı anlama gelen *arslan* (арслан) unvanlarını kazanır (Damdinsuren 2001: 18). Bunlar ayrıca korkulan ve saygı duyulan hayvanlar olup, yalnızca erkek çocuklara ad olarak verilmektedir. Neredeyse tüm Moğol çocukları ileride bir güreşçi olmak ister ve bundan da önemlisi, hepsinin kalbinde bir *arslan* olmak yatar (Adams 1969: 22).

Güreş müsabakalarında güreşçilerin sahaya girerken ve ayrılırken gerçekleştirdikleri ritüeller de

tamamen maskülen özellikler taşımaktadır. Oyuncu sahaya özel bir dans ile çıkar ve 'Yiğit güreşçiyi getirin!' diye bağırarak şarkı söyler (Roy 2005: 300).

Diğer bir özellik ise galip güreşçinin 'kartal dansı' adı verilen ve geleneksel bir zafer dansı olan ritüeli yerine getirmesidir. Bu ritüelin öncesinde mağlup kişi, yenen güreşçinin iki yana açılmış kollarının altından geçmeye zorlanır ve binlerce izleyicinin karşısında törensel kartal dansını yapmadan önce, *arslan* göğsünü galip bir goril gibi döver (Adams 1969: 27). Geleneksel kartal dansı esnasında galip bir güreşçinin tüm bu vahşi hayvanların hareketlerini taklit etmesi gerekir. Göğüslerini bir aslan gibi dışarı çıkarıp, kollarını bir kartal gibi çırparlar ve etrafta bir fil gibi dolaşarak tepinirler (Adams 1969: 24). Bu ritüel hem izleyiciler, hem de güreşçiler için onurlu ve saygın bir davranış olarak kabul görmektedir.

Fotoğraf 4

6. Sonuç

Moğollar gibi savaşçı bozkır kavimleri, mücadelelerin durmadığı çetin zamanlarda hayatta kalabilmek ve kurdukları hakimiyetleri koruyabilmek için binlerce yıldır kas gücü ve fiziksel dayanıklılığa önem vermişlerdir. Steplerdeki bu zorlu yaşam koşulları ise halkın eril bir perspektif kazanmasında önemli rol oynamıştır. Hem yetenekleri geliştirmek, hem de kondisyonu korumak

için uygulan askerî talim esnasında oynanan güreş ve cirit gibi bazı oyunlar ve at yarışı ya da okçuluk gibi yarışmalar, zamanla Moğollar arasındaki büyük törenlerde özel bir yer edinerek millî bir ritüeller bütünü haline almıştır.

Bu törensel bütünlük içindeki tüm sporlar, saldırı ve savunma amaçlarıyla geliştirilmiş maskülen nitelikler taşıyor olsa da, bugün kadın sporcular da bu müsabakalarda yer alabilmektedirler. Ancak Moğolların en büyük ve en neşeli festivalleri olan Naadam Festivali'nde kadınların yalnızca güreş karşılaşmalarında yer alamıyor olmaları, özellikle bu sporun patriarkal açıdan irdelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bir Moğol güreşçisinin giysileri, maç öncesinde sergilenen davranışlar, verilen unvanların maskülen algı içerisindeki rolü ve galip sporcunun zafer ritüelleri bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Step kültürüne ait sporların tarihsel gelişiminin araştırılması, bu sporların bugün yansıttıkları maskülen yapının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Basılı Kaynaklar

Adams, A. (1969). The Maulers of Mongolia. *Black Belt Magazine Vol: VII*. s. 22,24,27.

Boratav, Pertev Naili (1973). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Damdinsuren, Altangerel (2001). *Orchin Tsagiin Mongol-Angil Toz*. Ulaanbaatar: Interpress.

Hangin, J. A. (1997). *A Modern Mongolian English Dictionary*. Richmond, Surrey: Curzon Press.

İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kohn, Michael (2008). *Mongolia 5th Edition*. Google Kitaplar.

Mehmet Levent Kaya (Çev.) (2011). *Moğolların Gizli Tarihçesi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Pang, Guek Cheng (2010). *Mongolia ,Cultures of The World*. New York: Marshall Cavendish Benchmark.

Roy, Christian (2005). *Traditional Festivals: A Multicultural Encyclopedia 2. M-Z*, Santa Barbara. Califorina, Oxford: ABC-CLIO.

Smith, Melanie K. (2009). *Issues in Cultural Tourism Studies*. Oxon: Routledge.

Vladimirtsov, B. Y. (1995). *Moğolların İctimaî Teşkilâtı-Moğol Göçebe Feodalizmi*. Çev. Abdülkadir İnan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

'Wrestle' *The Oxford English Dictionary*, (2006), 7th Ed.

Sanal Kaynaklar

<http://arsiv.sabah.com.tr/1998/07/19/>

Fotoğraf Bilgileri

Fotoğraf 1: www.mongolian-art.de

Fotoğraf 2: www.tuva.asia/

Fotoğraf 3: <http://archive.worldhistoria.com>

Fotoğraf 4: <http://www.infomongolia.com>

Kaynak Kişi Bilgileri

Adı-Soyadı : Urango Yadamşuren

Doğum Yeri : Darkhan, Moğolistan

Doğum Tarihi : 31. 10. 1989

Görüşme Tarihi: 11. 01. 2013

Görüşme Yeri : Ankara

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam